

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ԿՐԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՐԱՆ, ԱՐԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Լրացրիս միջոցով օրիցի յայտարարութիւն տալով իսկ յան-
կարգը պէտք է 10 միջակ տասնիկ համար լինար 1 կողմի:
Հայտարարութիւնները ընդունվում են և օտար լեզուներով:

Հրատարակվում է տեղի շաբաթ օր մի թիւով: Տարեկան բաժնե-
նորդագրութեան դիմել է 7 ր: Ստորագրողը կարելի է խնայողութեամբ
(Կապիտանի տանը) և համար չնկատեանայի խնայութեամբ:

Խորագրութիւնս յոյժին 4-ից
լսողի տարեկանը նաեւ կընդունեն
կիսամեայ բաժանարարութիւն:
Գլխին է 4 ռուբլի:

«Մեզու Հայաստանի» լրագրի
խմբագրատունը որդականում է պ.
Խաչատրեանի տանը, Ստեփանակոյ
բայէ ամեն օր, բացի կիւրակէ
և օրն օրիցի, առաւօտեան 10
ժամից սկսել 12ը:

Թիֆլիզ 30-ին յունիսի

Այսօր ամսի 21-ին սկսեցան Ներ-
սիսան ապրիլի հարկերը զար-
քոյնութիւնները ու ամսոյ 22-ին վերջա-
ցան նորայ: Ներսիսան դպրոցը այնքան
նշանակաւոր է մեր ազգի համար, որ
պարտք կըն համարուի մի քանի
նիստաւորութիւնը անկ մեր կողմէն այս
մասին: Ներսիսան դպրոցի ճիւղերէն մէկը
մէջ երկնցաւ ինչպէս ընդհանրապէս մեծ
աշխատանք թէ ուսուցանել և թէ աշա-
կերտող մեծ մասի կողմէն: Բայց և այն-
պէս այդ աշխատանքը արդարեւ ու ար-
դիւնքն այնքան է համարուի, որքան
ցանկալի էր, և այդ դպրոցում աւարտող
շահակներէն չէին համարուի խնայող
ըստ պարտաւորութեան կրթատարութիւնը:
Երկրորդ թիւին և ուսուցանելու համար,
թիւ 3-ին և թիւ 4-ին դպրոցներում:
Իւրեքանչիւր աւարտող առանձին առանձ,
բաւական ընդարձակօրէն մասնաշարքում
է դպրոցի մէջ: այնպէս երևում է աշ-

խատանք թէ ուսուցանել և թէ աշա-
կերտող մեծ մասի կողմէն: Բայց և այն-
պէս այդ աշխատանքը արդարեւ ու ար-
դիւնքն այնքան է համարուի, որքան
ցանկալի էր, և այդ դպրոցում աւարտող
շահակներէն չէին համարուի խնայող
ըստ պարտաւորութեան կրթատարութիւնը:
Երկրորդ թիւին և ուսուցանելու համար,
թիւ 3-ին և թիւ 4-ին դպրոցներում:
Իւրեքանչիւր աւարտող առանձին առանձ,
բաւական ընդարձակօրէն մասնաշարքում
է դպրոցի մէջ: այնպէս երևում է աշ-

տհատ արտադրութիւնը Ն. Ս. մեծ թիւերով
նր վերաբերել է և իր զարգացումը վարչա-
թիւն անուշադրութեան, անորոշութեան
թիւն և նրան կազմող անձանց հա-
կցուածքները զանազանութեան, որ ար-
դիւնք է և իր զարգացումը նպատակ և նշա-
նակութիւնը միայն հասկանալու և զգա-
լու ու դործել շնորհ: Համարել և մի-
ակամ: Ամենակէ իրողութիւն է, որ ամեն
զարգացող կիսանքի մէջ մեծ և զիւսուր
գիւր են խտրուածութիւնը և այս շատ բնա-
կան է, որովհետեւ ուսուցիչներն են զարգացող
մէջ այն անձինք, որոց արդիւնքն աւելի մե-
տիկ պէտք է լինի զարգացող յառաջագործու-
թիւն և յետագործութիւնը, ըստ ո-
րովայն երկուսն էլ զիւսուրապէս նոցա
աշխատանքը արդիւնքն են, (հարգու մէջ
աղիւս և բարի ցանկութիւն միակողմ
ամբողջութիւն է): ուսուցիչներն են, որոնք
ամենամեծ յարգութեան են ապրելու-
թիւնն ունին ապրող սկսողի վիճակի
վերջը, որ ժամանակով պէտք է պիտանի
լինի իւր դործունէութեան թէ հաս-
րակութեան, թէ և կիցողութիւն և թէ իրանց
ընտանեացը իրաւունքն ու ապրուածութիւնը
գործակալութեան թիւն մէջ ամենամեծ դոր-
դիւնքն են, որոնք գործութիւն են առիւ-
նաւոր և օգնորութիւն գործողութիւն
Աւանց սորա գործակալութեան ծանր
է, դանդաղ և համարաւորութիւն ար-
դիւնքը: Միայն իրաւունքի հետ հա-
կանալ է և պարտաւորութիւնը: Արեւիցէ
զարգացող մէջ մինչև նորա ներքին կառա-
վարութիւնը, մասնաւոր ըստ ուսուցիչ-

կան մասին, իրեն պարտք չընել ուսուց-
չաց ժողովի վերջը, այն դպրոցի մէջ յա-
ռաջագործութիւն կախածէն է: Բայց
պարտք իրաւունքի հետ անբաժանել կա-
պիւրով կապուած է: Իրաւունքի հետ ան-
շուշտ կայ և պատասխանատուութիւն
Բայց ի՞նչ պատասխանատուութիւն ունի
այն անձը, որ չունի իրաւունք, որ չունի
ապրուածութիւն գործելու այն շրջանի մէջ,
որ որոշված է համարել գործի նպատա-
կին: Նշան է և Ներսիսան դպրոցի մէջ:
Փանի նորա ներքին վարչութիւնը, մասնա-
ւոր ըստ ուսուցիչական մասին, այն է, նա-
խագծելու կազմում, ձևաւորելու ընտ-
րութիւնը, որդեգրել և թոշակաւորութիւն
ընտրութիւնը, մինչև անգամ մասնակցու-
թիւնը ուսուցչացը—ընտրութեան մէջ ուսուց-
չաց ժողովին չին վերաբերել, նորա վի-
րայ իրեն պարտք չին դնել և իրաւուն-
քի հետ պատասխանատուութեան նա չին
կիսարկիւր, զարգացող վիճակը միշտ տար-
տամ, միշտ անհաւ կ'ընին իւր նպատա-
կին: Հոգաբարձական վարչութեան գործն
պիտի լինի լոյ վերահսկողութիւն և
հաշուաւորահանութիւն ուսուցչաց ժողով-
վից: սորա գործակալութեան թիւն համար չ-
հարգարժանութիւնը ուղղակի նոցա գործը կա-
տարել կրէք: Եւ կարող է այս սեպատու-
թիւն չէ նորա համար, ըստ որում նորա
անդամները բաղկացած չեն կարող լինել
այնպիսի անձինքները, որոնք իրանց տա-
րիւնքով նուիրած լինեն ուսուցչութեան
կամ օրէնքի դպրոցի կառավարութեան
Բայց յայտնի է, որ գործակալութեան

համար լոյ տեսական համարութիւնը շատ
վերջ է, շատ անդամ տեսականութեան
համար անձն, բայց անվորձ, գործակալութեան
միջոցին կառոււ է ամենանշան
հարցի առաջ, այն ինչ այս արդիւնքը
շատ հեշտ յարմար էր վորձաւոր անձնի
համար: Այն հոգաբարձութեան պատա-
հի հարկաւորութեան օրէնքի նշանաւոր հար-
ցի, որի մէջ նա դանաւան կարծիք ունի
ուսուցչաց ժողովից՝ սորա վճար համար
անգամ նա անշուշտ միայնակ չալիս խոր-
հարձէ, այլ պէտք է կազմել խառն ժողով ու-
սուցիչները և հոգաբարձանքից, հարցը
լիովն պարզելու և վճար ճիշդ և ար-
դիւնքաւոր անելու համար: Հոգաբարձու-
թեան գործն պէտք է լինի զիւսուրապէս
որդիւր զարգացող նպատակն ու նշանաւոր-
թիւնը և արանց համարելու ուսուցչաց
ժողովին գործել տալ, իւր ժամանակին
սրանից հաշիւ պահանջելով: Մինչև եր-
կու ժողովների մէջ փոխադարձ օրնու-
թիւն, վատահոգութիւն, կատարելա հաւա-
տարմութիւն չլինի, ոչ մի գործ առաջ
չին դնալ: մինչև երկու ժողովների մէջ ի
բաւականութիւն և իշխանութեան և հարգան-
քով թեան անհարկութիւն կ'ընին, արտաքին
յարգելութեան մէջ իշխողութիւն և իշխանալի
զիւր կ'պահանջվի, մեկը վարձող կ'ընին և
միւսը իր վարձան կ'համարվի, ոչ մի գործ
յաջողակ էլ չին ունենալ: Անգործ է մէկի
կամ միւսի իրաւունքը: Իրար դէմ պաշա-
պանելով: Թէ զարգացող յառաջագործութեան
համար Ներսիսան կարծիքով պատեղ ոչ մի
իրաւունքի յիշատակութիւն չըլլալի լինի,
այլ ամեն մէկը աշխատ պիտի լինի իւր

ՕՐՈՎ ԶԳՈՒՄ ԹԵ ԻՐ ՀԱՐԱՐԻ ԲՆԱՍԻՐ

Հայտարարութեան ընտանիք էր կապուող Մո-
սկովի գեղարարութիւնը, որի ներկայացուցիչները
էին ինքը ուսուցիչ Մոսկով, 50 տարեկան տը-
գաւորը, սորա 3-ի տարեկան կին Հռոմոսով,
այսպէս 16 տարեկան դուստր Նուշան և այս վեր-
ջինի խնամակալ զորդ Վասիլը: Ուսուցիչ Մոսկովը
ընդամենը 50 տարեկան էր, որի անհատական
հետ համակցութեամբ ինքը բաւական հարուստ
էր: Ուսուցիչ Մոսկովը, որ կապուող լինում էր
նր և իր ընտանիքի թիւին, մի քանի և աշ-
խատանքի մարդ էր: Իսկ Հռոմոսովը ամենին
փրկանութիւն չունէր: Գեղարարութեան այս եր-
կու զիւսուր անգամները ընտանիքի հակառակ
զիւր էին խոգուած, այսինքն այն ամուսններն
էին, որոնց մասին Հայտարարութեան ասում են:
«Ինքը մարդու զգանքի է ծածկել մարդը, կըն-
գայ չիքիւն: Նուշան դուստր մանկութիւնից
սկսեալ իւր գեղարարութեամբ և համարա ընտա-
նութեանը շատ սիրելի էր իւր ծնողներին,
մանաւանդ Մոսկովին, որ երբեք անտես չէր ա-
րած իւր հասուն աղջկայ օրիցի խնդիրը, և
որ յաճախ ասում էր նորան, «Այնպէս անհա-
կարկիւրդ անկի ինչ ունի, իմ տան ճարպի է
զուր էր, իմ ամիսիս լուսն էլ՝ զուր էր, հորդն
էլ չեմ խնայի՝ ձեռք, շատ տղաւորներ թող էս-
նակ տան, որ ինձպէս որդիք ունենան»:

Թիւթթթթ էր: Ներկայարարի զիւրը Հռոմո-
սովը զարկն զցել Մոսկովի մօտ, թէ «Մոսկով
ջան, էդուց էլ օր թիւթթթթ ա, արարած աշ-
խատը ընտանի կը, դու էլ թաղարդիք տես, առ-

նեկիդ առ, մի լաւ կառաւիղ էլ բռնի ու օր-
րուն էդուց ճաշից կոնքն ձովին դուստր կոնքն
միտղ չի հերու ինչ չիքիւր արկներ:
— Ինչու իս ասում, Հռոմոսով ջան, պատասխա-
նեց Մոսկովը, ամա ինչ անկա ընտանիք զմար
տանք ա, դու իս հետի խառնուած ա, որ հոն
չեմ գիտում ինչ պտեմ անի, էս օրաւանդի
չնուրթիւն էլ մի վերջացնեմ պրծնեմ, ի՞նչում
նր ուղղումս դնեմ:
— Ի՞նչիս տուտուց տուտուց զլինից դուս-
տրի քանիս դմար տեղիս: Թէ օրն ա, քիւ
լաւ չեմ ասում հեղա արի ու չափիւնքով կոչ-
քիս նստի, դուստր թաղարդիք տես, միտ ճարպի-
ղի ու ի՞նչում երբեք բնող կարծես, վեր կայ
նր արի, էս թաղար թաղար, էս թաղար օ-
րէն թաղար: Ի՞նչ... Ինչպէս... Ի՞նչ վրայից: Այնչ-
դնայ, Տօլմա— ուսուցիչը Նուշան զնայ, ևս ի՞նչ
մնաւ տանը նստած: Էս արեւիկան միտղ չեմ
դալիս:
— Իստ ծնող անեմ, ա կ'ընի, պատասխանեց
Մոսկովը մի անայիտի ճաշիս, որ արտաշայ-
տում էր նեղութիւն և հպարտութիւն... Իստ
էնա բու աճկոյն էս տեղում, որ օրէց օր դա-
րալի մէջն էմ... ասող կապուողները, զարգան-
քը, զիւր մի էրին էս էլէ, զլինից վեր են
քաշել, թէ էս օրա էդուցա Մոսկովը պատա-
կուած կ'ընէր: Ուղղումս բանս անդէր մտնո-
ւել թողնեմ, թէ ինչա թէլէթ զամիսիկայն էմ
զնում, մնումս նորա գործութիւն, էս օր չի
զուց կընամ, էդուց չի էր օրն: Իրակ լաւ
էլ... արի մի տեսնեմ մի կ'ընիս դուստր, տա-
նում էս բանում է... ուղղումս, որ արեւիկան
մի մարդ միտղ դառնանք... աս, հետո ընդ
զնում, հրէտ, հրէտ հարկանտ ընթիւ կայած ա,
միայն դու էլ հերիք ա, որ աշխատել միկան

ու ողջ Հայտարարութեան խոյրապաշտ անի...
— Իստաւորակ մայրաքաղաք ևս չեմ գիտում,
ընդմիջեց Հռոմոսովը, հէր օրնում, հրէտ ան-
չիքը հասկ ա, բոկի չեմ փրկը անում: Թէ ու-
րան էլ իրան տեղը մանածիկը գործի դուս-
տանի գործը...
— Հերիք ա, լաւ, օրեղ մի չուր բերի, վեր
կայե՞ք դնեցէք, պրծնե՞ք, պատասխանեց Մո-
սկովը, զէ ևս էլ չորեքշաբթի իրիցունը դնալ:
— Երբեք մի ճաշից չեալ ժամի 3-ին Չախի
էլ օրիցին կանգնեց Մոսկովի դռանը: Արդէն աշ-
խատ Հռոմոսովը իւր երկու աղջկանց օգնա-
կանութեամբ Մոսկովի ուղղութեամբ բարդ պե-
լան և հարկաւոր բաները դարձել էր պարկե-
րում և արկներում, որոնց Չախի հետ տեղա-
ւորելու պատկերացումը: Իւր հասարակ օրուայ
չորեքը Նուշան դարձել էր մի բոգայի մէջ
բայց չիքիւր հանդիսաւոր օրուայ համար որը
տանքը:
— Չալո, աղիւ օրուայ համար զերեւել վեր-
կան, հարցրեց Նուշան, ուղղութիւն կ'ընէ՞ք
թէ բարձր:
— Ել տան, էնէլ, մի օր մէկը կ'անգնես, մի
օր մէկը, պատասխան էր Հռոմոսովը:
— Ելե՛ք, երկուսն էլ կ'ընենք, ասաց Նու-
շան և բարձր վերջը արեւիկան հարկաւոր
մի քանի անգամ դնալ ու կ'առ դաշնեմը
արալի մեծ հայելու առաջը, յետ ու առաջ
նայելով և չիքիւր անգամ ծաղիկը ուղղելով: Մա-
տաղաճաւ օրը իրար երկանալում էր թէ չընում
էր թէլէթումը իւր հասարակիցները խմելով:
— Միւսին զիւր հանդի, Նուշա ջան, ասաց
Հռոմոսովը, նայելով զանիւր զիւրից, ինչ սի-
րուն, ասող զալիս է, մէկը սիրուն սուրբու օրն
ա էրկանում:

— Դէ, էլ կ'ընէ նստեցէք զիւր, վախճան, ասաց
բարձր ճայնով Չախի, ներս մտնելով սրահ:
— Արի արի, անայի, կանգնեց Հռոմոսովը:
Չախիին տուն հրաւիրել և մի թաւ գիւնի
տուցը:
Օրգումն կ'ընէր ուսուցչի դուռը որ դուռը, ձեր
մուտքը տայ, բարով դնե՛ք, բարով դնե՛ք, աս-
աց Չախի և մի անործակով ծծեց, ցամա-
քեցրեց թաւը: «Օխայ, ջանումս նստեց» ասաց
և դուրս գնաց: Այսպէս Հռոմոսովը իւր երկու
աղջկանցը դուրս տար: Նստալից պակե-
կայումը, իսկ ինքը իւր վարձարաններին օր-
նանք բարովը տանելու յետոյ դուրս գնաց նու-
տեց պակեկայումը և երկու խաչանից «Մուս-
կովից» օրգումով իւր, դու ըլիս մի քանի քանի
անգամ, նոսր նշան տուց սպիտակ ձիւն, որ իւր
դանդալների զօղանքից մէջ վաղեց և ըս-
տորդ ժամից յետոյ Հայտարար իւր ևս են էր
թիւթթթ Չորս ժամից յետոյ Մոսկովի փողովի
զերեւածանք արկել թէլ էր վաղեւում թիւթթի
կանաչ պոպոզիկաւ տակը, ուր չորս կողմից
բաղկացաւ ճոխը զոլովում էր մեր ուն-
տալիցները լաւաւիւտուն այտըրը:
— Մղդսի, մեղմա լաւ օթիս պահելս, հար-
ցրեց Հռոմոսովը:
— Հրամանքիս, սիրելի պարկու, պատասխա-
նեց Մոսկովը, ասե՛ք բարձր:
— Այ լաւ օթիս, ասաց Նուշան, վերկայ-
րը բարձրանալուց յետոյ, դուստր բարկուն մէջ
տեղը կ'ընէր, մինչ խալիկն կ'ունենէր, խալ-
իւր միտ:
— Թէ մի իրեք չորս շաբաթ չկայալ ըստեղ, ևս
ինչ կ'ընի: Ինչէ, ասաց Հռոմոսովը, էս տարի
ամեն տարեանից լաւ պտենք յիւր անի:

Նուշան գեղարարութիւնը շատ երկատարութեան
թիւր, ուր ու միտքը դուռն էր դնել
ինքը, մասնաւոր մէկին, որի միտքը և երե-
ւակալութիւնը երբեք չէր հեռանում Նուշանի
զիւրապետի պատկերը, միտքի զիւրապետ էր և
Նուշան: Սերգոյն, այն սերահարուած, զիւր ու
ցիւրիկ մտաւորութեան երկատարութեան, կարող էր
արդիւնք չլինել իւր սիրող տաղարկայի մօտ, կըր
այս մասին երկու կողմից ցանկութիւն ևս ան-
սահման էր: Ուստի, իւր երկու ընկեր երկու-
սարկերի հետ հետեւալ օրը ժամի 11-ին Սեր-
գոյն ներս է մտնում թէլէթի կիցիւրին այն ա-
մենաբարձանիկ բոգայում, երկ կանաչ պոպոզի-
կաւ տակ զարգարուած օրիւրները և կանանց
մէջ, զանգաւա—նաղարկայից և արձալանք տո-
ւող ծախահարութիւնը զրգուած պար էր դա-
լիս Նուշան: Իսկ զիւր, Մոսկովը գիտելով և երկու
երեք արեւելի պատկերները համարելուց յետոյ
Սերգոյն շատով դուրս է գալիս կիցիւրեցը և
իւր ընկերների հետ միտքին կանգնելով այս ու-
րալի խալի կտեղ, աւաղանում իւր ծախահա-
րութիւնը ևս, ծախահարութիւն, որ շատ թանց
արծիւ պար կ'ընէր համար: Հինգ րոպէից յե-
տոյ Սերգոյն ծախահարութեան ճայնը տալի-
սահարար տկարանում, որովհետ նորա ձեւը
ըրբը չարժողութեան մէջն էին, իսկ զիւր
պտուտում էր հետեւալ լաւ խաղը պրծնի թէ
չէ, կարողանալ (իւր ընկերները) կըրկում մօր
կուշաւ, կատմ թող Նուշանի տանին ժամի
կոնքն, խալից հեռանալու ու էլ միտ կըր-
նամ, կ'աղաւս ու ջրիս մասնիկը իրան կ'առն-
նա: Դու ևս որոշում էր իւր մարմանը այս բա-
նեք, բայց յանկարծ թալիւտում անձնի խո-
չոր կաթիլները, թալիւտ են այս քնորդը հա-
ղահարանները, սորա փախուած են իրանց

իրաւունքը զործ կատարելու աւելի անորոշ-
կութիւն ունեցողի վրայ զգիւր, փախչա-
թիւնը նորա վրէն իրաւունքի հետ միա-
սին և պատասխանատուութիւնն այս կ'ստ-
հանծէ դարձող շահն և նորա յառաջա-
դիմութիւնը։ Երաժ անկանոն և անքնա-
կան յարաբերութիւնն է եղել երկու ժո-
ղովքերի մէջ, որ դարձող հողաբարձու-
թիւնը մինչև ցայժմ ոչ նկատել է և ոչ
էլ տշխատ և եղել դարձողի ամենամեծ
թերութեան առաջն անգամ առնելու, այն
է՝ վերջին կրկնողական դասատունն ունե-
նալու, որ աշակերտը իւր հետ դարձողից
ամբողջ բան դուրս տանելու և աւելի հա-
մապատասխան լինելու ապագայում դրու-
րոյի նշանակութեան։ Միջոցները պա-
կասութիւնը բնաւ սրբարարաբար տե-
ղեք չէ կարող տալ։ Եթէ երկրոր-
դական և երրորդական պիտանքներ հա-
մար միջոց ծախսուէ՛ր, ևս ուրիշ դրա հա-
մար պիտի ծախվի, որովհետև առանց լը-
րան իւրաքանչիւրամայ բազմադուռար
ծախքը դարձողի մեծ մասամբ զուր է անշ-
նում։ Ի վերջոյ մինչև անգամ այս մա-
սին ուսուցչաց քանիցս անգամ պատ-
րաստականութիւնն օգնելու դարձողի այս
թերութեան առաջն առնելուն, հողաբար-
ձութիւնը առանց ուշադրութեան է թո-
ղած։ Եւ այս բոլորը հետեւանք է միայն
կրկնողականութեան մէջ եղած անկանոն և
անքնական յարաբերութեանը, որի ջրե-
նաւը միայն կ'առաջնորդէ դէպի յառա-
ջադիմութիւն և յաջողակ ելք։ Այսպէս
դարձողը միշտ իւր նպատակին չհասնելու
վտանգի և տարտամ վիճակի մէջ է լը-
նելու։

ԱԶԳԱՅԻՆ

Բազումը հողորդում են թէ այնտեղի Հայոց
ուսումնարանի հարցաքննութիւնը վերջացել է
ամսույ 14-ին։ Թղթակիցը ներկայ դասուելով
հարցաքննութիւններին, յայտնում է օրինաբա-
նի տարուայ միջոցում արած յառաջադիմու-
թիւնը։ Հայոց լեզուից նրանք աւելի հասկա-
նալի և գործնական ձեով էին պատասխանում
քան թէ Ռուսաց։ Սորա պատճառն էլ այն է, որ
Ռուսաց լեզուի ուսուցիչն է Ռուս օրինորդը
ինքը իւր բերնով խոսողովանէ, որ իւր հա-
կացածները օրինորդները չեն հասկանում, ծա-
նօթ չլինելով Ռուսաց լեզուին։ Թէ և նրանք
կարգում էին ու պատմում իրանց կարգաբա-
նները, բայց ոչ թէ հասկանալով, այլ անգիր ա-
րածի պէս, որովհետև մի հարց առաջադիմելիս
նրանք լուռ մնում էին։ Թուարանութիւնն ևս
նոյն օրինորդն էր դառ տալիս, ուսուի և աշա-
կերտուէին աւելի էին զուարթանում ամենա-
զգուրկն հարցերում։ Եւ միևեկ կարող էին չը
զուարթանալ, երբ նրանք մոռնում ու բացառ-
րում են իրանց մտքերն լեզուով հարձակա-

նենականները։ Սարգստիւ էլ պիտի ունենայ,
ինչ անհա՛տաւեթին երկու կողմը ևս։ Որով-
հետև այս միջոցը մի կին շտեղծելու յայտնեց,
ուսուի ճաշից յետոյ այս հարց երկուստեային
թողնում են Թէլէթը և վերադառնում են Թիֆ-
լիս։ Մի քանի օրից յետոյ Սերգոս ճանապար-
հորդութիւն էր անում զէպի Ռուսաստան, ուր
նա կ'ամենում էր հարստութիւն ստիճաններին։

—Հուշան ջան, ասումներ Հոռոմսիմը հինգ
շաբթի օրը իւր ծանօթները մէկին, երբ սղաց
պատաշաւարում նստած թէ խմորաց յետոյ նա-
խաձայնի էին անում, Հուշան ջան, իմ անգիր
պաշտօնը ու էլ ինքնաբերական կասնութիւն, Հո-
ռոմսիմը ասում, թէ ինձ կ'սիրէք, մէնակ եմ,
շաբթի ասուտանս վերադառնալ եկե՛ք, աչքս
ձանկերն ձեզ մնալիս կ'իմ, եկե՛ք մի լաւ քի-
տանք։.....

Գալիս են Հոռոմսիմի հիւրերը, այժմ հինգ
հողով ուրախութիւն ևս անում, և շորթորդ
օրը, ճաշելով որ Հոռոմսիմը և Նուշան շատ
խնդրեցին չորս օր ևս մնալ, սրա վերադար-
ձան քաղաք։

—Մտնելով դժգոհ իւր կնոջ կամակործակու-
նից, թողնելով թիֆլիսում, Նշանակած օրը
սա կ'ուս. Թէլէթ։

—Կուրց իրիգնապարհն ևս քաղաք կ'դնում,
ասաց Մոսկով, դուք էլ շաբթի հաւանական
վերկացե՛ք կէկէք։

—Դան ջոճեն պատմականաց Հոռոմսիմը,
էսթետուր տեղը թողնելով քաղաք դնում.....Տէր
մի երեք շաբթի էլ պտեն կ'ենայ ըստեղ, դուս
ինչ ևս ասում։.....

—Լաւ, դէ կարեք, ասաց Մոսկով յուսանա-

չեն հասկանում, ուր մնաց օտարի լեզուով
հասկանալու։ Իսկ ինչո՞ւ վերաբերում է Հայոց
լեզուին, պատմութեան և կրօնին, սէսք է ա-
սած, որ շատ բաւականացուցիչ պատմական-
ներ էին տալիս, ոչ թէ միայն լոկ զրբի
խօսքերով, այլ իւրեանց խօսքերով, օրից կա-
րելի էր երգաբանիկ, որ նրանք հասկանալով
էին պատմութեան։ Մեծ կ'անտառներն կ'ենէր,
եթէ իւրաքանչիւր հայոց ուսումնարաններում
այդքան ու այդպէս ուսուցանէին օրինորդներին
իրանց մարենի լեզուն, պատմութիւնն և կրօնը։

Նոյն տեղից հողորդում են, որ հայ տիկն-
ները կ'ամենում են հետեւի Տիֆլիսի տի-
նանց գործունէութեան, նրանք ևս մտադիր են
խաղաղորդում Սանդուխտ օրհրդութիւնը։
Սրանց այս գործը զովքէ է և ուրիշներին ևս
օրինակ կը դառնայ, որոնք մինչև այժմ ամօթ
էին համարում իրանց մասնակցել իմպերա-
նիստ։

Պ. Հուր—Ներք մեզ գրումէ Երեանից հե-
տեալը. «Գուր զարմանում էք Երեանից սա-
կա տեղեկութիւն ստանալու համար։ Արդար
զարմանալի կ'լինի այդ երևոյթը այն անձանց,
որոնք ծանօթ են Երեանի այժմեան դրութեանը
կամ կ'ենքին, ևս կ'ամենում եմ համառօտա-
պէս այս անդամին երկու խօսք տալ։ Այստեղ
ուրիշ քաղաքներին նման երկուստեային խոսք
բեր չկան, չնայելով որ նմանակական քաղաք
է։ Այստեղի հասկացողները, կամ աւելի բացա-
ռայտ տեսլ, վարձագեղները զիստարապէս պա-
րապում են երկու գործով՝ կ'ոճեմ աւրան ու
թէ ևս մի և թէ զիմ ան կ'ուս. թէ ևս մի։ Այդ
պարմաները լուրջ են միայն քնած ժամանակ-
ները։ Միթէ այդպիսի հասկացող երկուստեային
ներք վերայ կարելի է զարմանալ։ Կան մի քա-
նի անհասներ էլ, որոնք զանազանականութեան
կամ արեւմտական մէջ են դառնում։ Նորա էլ
Երեանից օրակալն հայն հայթի հայթիման ևս պա-
րապում։ Միայն որ կ'առաջադիմութեան գործի-
րում ծառայող պաշտօնականները, որոնք ոչ մի-
այն չեն կ'ամենում թղթակցութիւններ տան,
այլ մինչև անգամ լրագրեր չեն կարդում, քիչ
է մնում ամօթ համարել Երեանից հայ անուա-
նելը։ Մի Պաշտօնական ունիւնէր, նա էլ վաղուց
է իւր երկակայական ճանապարհորդութեանը
վերջ տալով (զուրկ և անկող), էլ չի երևում
«Մշակի մէջ»։

Նոյն պարմը Երեանից հողորդում է
Խորեն վարդապետ Ստեփանի կալու տարե-
կաթին հանդիսի նկարագիրը և Այդ նկարագրու-
թեան մէջ պ. Հուր—Ներք յայտնում է միևնոյ-
նը, ինչոր է պ. Ալեքանանդր (անս Մեղու
Հայաստանի, համար 23) աւելացնելով վերջը
հայոց հրապարակական ինքնուրոյն, որ վերաբե-
րումէ կրթութեան գործին, շատ զեղեքի էր
և դրաւել, բայց երանի թէ դիւր, Հայրը աշխա-
տէր զեղեքիցանի ու դրաւել անել մատու-
րապէս էլ, որ ամենահարկաւորն է, այդ յոյ-
սը վաղուց պատկեր էր գիւր. հօրից։

Պ. Ա. Միթիլարեանը հողորդումէ Ալեքանդր
բազումը հետեւեալը. «մայիսի 15-ին երկույ-
նան յորդ անձրեւ եկաւ տեղս։ Այդ միջոցին

ձայնով, Իսկ ինքը հետեւեալ օրը տուն է դնում։
Դարձել երկու անգամ, իւր գնած պաշա-
չարեղէնով Մոսկով բռնաւորում էր մի աւա-
նակ և յանձնելով իւր աշակերտին, ուղարկում
էր Թէլէթ։

Իրանում էր ահա երկրորդ շաբթի, երբ
բռնաւորումը ամենակ հետեւից ընկած կա-
մայ կամայ քաղաքով Մոսկով Թէլէթի կա-
րախներում։ Ինքը իւր հետ խօսելով և ծանր
հաւաքելով, ասումներ այս թշուառականը Տէր
Աստուծ, ևս ինչ պտեն անի ևս կ'ըզայ ձեռն
չըտեսայ... ընչիկի օր օրը պիտի տանջուեմ կ'ըզան
ձեռնի... Տիտը սրտով դնումէր սա Թէլէթ
և տխուր վերադառնում։

Երեկոյ էր։ Արեգակի բացալայութիւնը ըս-
տուերարկել էր մի գեղածիծաղ դաշտավայրի
հօրիւրոն, միայն արեւմտայն ուղարկումէր
գիւ ևս դէպի երկնապարհը իւր անդր ճա-
նապարհները։ Ճարտ բաղից յետոյ արդէն բո-
լորովին հրաքանդում էր նա այս դաշտավայ-
րից, ուր այս ժամանակը չէր երևում ոչ մի
կենդանի օրարած, սակայն հեռաւորանքով մի
լայն և երկար ճանապարհի ծայրում երևում էր
մի բան, որ օրաւոր յառաջ էր զարգում, այնչափ
ևս մեծանումէր, այնչափ ևս ստատկանում էին
դահլիւս—նոյնաբայի և ուրախութեան ձայները։
Այս առաքան Զախոս պատկերան էր, որի ձի-
երի ձակաւները զարգանալ էին կանաչ ևս
կարմիր ձաղկապակներով, իսկ քարմաթիւ
զանգակները զօղանդները խաղաղութեան յոյ-
նած բնութեան խաղաղութիւնը։

—Տան տալի, տան տալի, աղաղակումէր Հո-
ռոմսիմը, որ իւր ձեռնի տատկանումէր հարու-
նող գործիքը. հը Նուշ խիլի է եղ նաղարին,
դարձողից։

—Իսկեք, աղաղակումէր Զախոս, և իւր
բոլոր ոյծը լարած զարկումէ մտալիս իւր և-
րեք ձիերի մէջքին, և յանձնա թմրած զուրկ
կորստումէր իւր գնումը ներկուած կուրծքի
վերայ։

Այս աղաղակները էին վերջնայ, եթէ մեր
կարմիրներն ֆիլիքական ոյծերը չտակա-
նային։

—Անք Զախո, մի հետի պտեն քիչ, որ իմ
հանձն, առաջ Հոռոմսիմը, երբ պատկերէր զուրկ
բերելու սրայ Դուրից, գիւր զրգաւալով պը-
անը տուն մանի Հալուարայի մէջքին, մեր
քուշն օր հաններ, էլ ինչ անի, էտէլ քու
հաւարը կիլ, հետի կ'ըզաւորան, որ աղաղի-
ղաւորը քուշն շուս բերն։

մի քանի քրէնտարներ ճանապարհն ընկնում
քաղաքից զէպի Գէթի գիւղը. բայց մինչև նո-
րանց դնալը, սարկից հեղեղ է վերելնում և ճա-
նապարհները արդէն կ'է անցկնալու։ Նոյնա-
նից մինը ուղում է փորձ փորձել. սայլը տա-
նումէ ջրի մէջ, ինքն էլ վերայն նստած. Իս-
կայն ջուրը շուտ է տալիս սայլն և իրան էլ հե-
տը ջրի տակով անում. ինքը և մի եղ խեղդ-
վում են, սայլը բոլորը կորսվում է և վերայի
բեռը դարին խաղաւ կորչում։

Նոյն պարմը հողորդում է, որ մայիսի 22-ին
զարձակ հեղեղ է բարձրացել միևնոյն սարկից
և քաղաքի վերին թաղումը երեք հասարակ
քանդել է, որովհետև այդ հեղեղը քաղաքի մի-
ջոյն է անցել։

Աղէքանդրապոլից հողորդում է պ. Վարա-
ժանից, որ օրինորդաց դարձողի աշակերտու-
եաց տարեկան հարցաքննութիւնը շատ
յաջողակ է անցել և ամեն առաքանների մէջ
օրինորդները ցոյց են տուած յառաջադիմութիւն,
բայց Ռուս վարժուհու մատակարարած առար-
կայից, որ աւանդում է օրինորդներին անհա-
կանալի լեզուով։

Կ. Պոլսոյ «Մասիս» լրագրի մէջ կարգում
ենք հետեւեալ տուրը, որ նա հանել է Լէվոն
Հերազ լրագրին ուղած մի նամակից։

«Յիշատից երկրագործութեան անդամ պ.
Ռոստանիկ Տէր—Մարգարեանցը այս միջոցին
Վիլնիւս կրթալով կարեւոր նիւթեր է հաւա-
քում, որ հողագործութեան արտաւոր մէջ վեր-
ջին ժամանակներում մտած յառաջադիմու-
թեանց մասին մի ընդհանուր տեղեկութիւն
մէ և ուրիշ վերալիշալ գիտական ընկերու-
թեան։ Կարծում ենք, որ այստեղից Կ. Պոլսի
կանցին Օսմանեան կայսրութեան երկրագոր-
ծական աշխարհացոյցն աւարտուած համար։ Այս
կարեւոր աշխատութիւնը, որով քանի տարի է
պարապած է պ. Տէր—Մարգարեանցը, պէտք
է պատկ լինի այն աշխատութեանց, որ ձեռ-
նարկել է պատրաստելու Տաճկաստանի երկրա-
գործութեան և քաղաքական անտեսութեան,
ինչպէս և նորա բնական հարստութեանց հա-
նարեղ գործածութեան մասին, որոնց մէջ մի-
այն Օսմանեան կայսրութիւնը կարող է դու-
նիլ իւր վերակազմութեան հաստատուն հիմքը։

Կ. Պոլսոյ աղգային խառն ժողովը առաջ-
նորդներն տեղական իշխանութեանց հետ ու-
նենալու յարաբերութեանց ծրագիրը պատրաս-
տել է և ընդունել։

Խառն ժողովը Բայազետի և Գեօթանայի
գաւառական ընդհանուր ժողովների կազմու-
թեան տեղեկագիրներն զննելով օրինաւոր դը-
տաւ և հաստատել։

Մասիս լրագրի ներկայ տարուայ յունիսի 7-ի
համարում բերե լուր կարգում ենք, որ Հայ
գրագէտների խմբագրութեամբ և մեծ ձանկի
Արամեանի անօրէնութեամբ և գործակցութեամբ
ամսույ 16-ին պէտք է ակալէր հրատարակու-

ածութիւն, որ իւր ձեռնի տատկանումէր հարու-
նող գործիքը. հը Նուշ խիլի է եղ նաղարին,
դարձողից։

—Իսկեք, աղաղակումէր Զախոս, և իւր
բոլոր ոյծը լարած զարկումէ մտալիս իւր և-
րեք ձիերի մէջքին, և յանձնա թմրած զուրկ
կորստումէր իւր գնումը ներկուած կուրծքի
վերայ։

Այս աղաղակները էին վերջնայ, եթէ մեր
կարմիրներն ֆիլիքական ոյծերը չտակա-
նային։

—Անք Զախո, մի հետի պտեն քիչ, որ իմ
հանձն, առաջ Հոռոմսիմը, երբ պատկերէր զուրկ
բերելու սրայ Դուրից, գիւր զրգաւալով պը-
անը տուն մանի Հալուարայի մէջքին, մեր
քուշն օր հաններ, էլ ինչ անի, էտէլ քու
հաւարը կիլ, հետի կ'ըզաւորան, որ աղաղի-
ղաւորը քուշն շուս բերն։

Վերջին բառը Զախոս հաղի էր կորցա-
նում լուր, որովհետև նա արդէն սկսել էր փայ-
լել իւր շնորհքով։

—Օրորում կ'ենայ, Սօֆի, օրորում կ'ենայ,
Նաւա, Կէկէ, օրորում կ'ենայ, աղաղակում
էին Հոռոմսիմը և Նուշան, իւրեանց զրաւ առ-
ջը ցած գալով պատկերակից։

—Չեղ էլ օրորում կ'ենայ, լուսեց ամեն
կողմից։

Այսպէս վերջացաւ Հոռոմսիմի համար Թէլ-
թիւնը, բայց սրա, մասնաւոր Նուշայի ուշ ու
միտքը միշտ զուարճութիւնների մէջն էր, Հո-
ռոմսիմը զիստով երեք չէր ծնում մի միտք,
որ կիտեղ Մոսկով անգործունէութեան, հե-
տեալար և ապագայ դրաւորութիւնների վերայ։

Թիւնը «Գիտակ» անուն շաբաթականի։

Կանոնաւոր ուղղութիւն ունեցող և լուրջ օ-
րագրութիւնը շատ նպատակաւ են աղգային
յառաջադիմութեան, ուստի և այս նոր պարբե-
րական հրատարակութեանը ցանկանում ենք յա-
ջողութիւն նոյն նպատակի համար։

ՆԵՐՔԻՆ

ԽՄԻՉԳԻ ԲԱԺԻ ԱՆԴՐԻՈՎԿԱՍՈՒՄ

Առաջիկայ յուլիսի մէկից Անդրկովկա-
սում ևս կ'որոճադուրի կայսրութեան
միւս նահանգներում ներդրող խմբա-
ներն և ծխախոտի բաժնի կանոնադրութիւ-
նը։ Մենք այս տարուայ «Սերուր» №4
աւելի ունեցանք ասելու ծխախոտի ակ-
ցիլի մասին այժմ աւելոր չենք համարում
մի քանի խօսք ևս աւել խմբաներից ստա-
նալու բաժնի մասին։ Խմբաների գործա-
ծութիւնը որպէս տարապայման և ոչ կեն-
սական ծախս ամենայն բարեկարգ տեղու-
թեանց մէջ ենթարկուած է այլ և այլ
սահմանափակութիւններին և ամենայն
տեղ նա դարձել է աղբիւր, որտեղից կա-
ռաւորութիւնը ստանում է բաւական
մեծ եկամուտ։ Բայց միևնոյն ժամանակ նա
նա լինելով կողմնակի հարկ այն-
քան էլ չէ ծանրոյցում ժողովրդեան
անհասական դրութիւնը։ Կասկած չկայ,
որ և մեր տեղութիւնը այս նոր օրէնքի դո-
ւր լինալի կցուցանէ թաւաւորական դանձը
բաւական արդիւնաւոր և կանոնաւոր, որ յե-
տոյ կ'ծախուի մեր ժողովրդի ամենակարեւոր
պիտանքների վերայ, որ ուղղ իհայն մեր
մուտքի և անհասական զարգացման աս-
տիճանի բարձրանալու վերայ։ Թաւաւորա-
կան դանձի այս նոր արդիւնքը միջին Թո-
ւով տարեկան մէկ միլիոն և կէս ռուբ.
աւելի են հաշուում։

Նոյն օրէնքը գործադրուելու է մեր
Անդրկովկասում նոյն իսկ կանոնաւոր և
զանազան նախարարական կարգադրութիւն-
ներով, որին ենթարկուած են կայսրու-
թեան միւս նահանգները, այն ևս մի քա-
նի բայառութիւններով, որ ուղղակի վե-
րաբերում են տեղական հանգամանքնե-
րին։ Այս օրէնքի հիման վերայ մինչև
յուլիսի 1-ը պէտք է որդնին խմբաների
և արկօժող բանակութիւնը ամենայն տեղ,
ուր որ միայն վաճառում են այդ նիւթնե-
րը և նոյն ամանի պարունակութեան և
խմբաների թիւը թեան աստիճանը չա-
փելով. իսկ յուլիսի 1-ից արդէն կարգադ-
րում են բաժնի վերցնելու ամէն մի ալ-
կօժող աստիճանի համար, որ խմբա-
կարգանալի վերցնելու են 5 կ. կամ թէ
մի վերջոյ արկօժող 5 մանէթ։ Այս բաժնի

Յունիսն էր։ Արեւի կ'ըզող ճառապալները
մարդիկ էին թիֆլիզի վտանգները և հրապար-
կանները, արհեստագործներ և վաճառականները
մտել էին իւրեանց խառնութեանը. իւրեանց
միջոցի զովանութեան ձանքը լուսեցել էին
միջապահները, որովհետև ամենքն յայտնի
էր, որ այս շոք ժամանակ ոչ ոք չէր գուրս
զուր բան գնելու։ Բայց մի կառքում նստած
երկու զաթիլաւոր կանայք անցնում էին թուր-
քի միջանովը, շտապելով շուտ տուն հասնել։
Այս կառքը կանգնել Մոսկով գրանը և երկու
կանայք արագին թղթեայ ծրարներում դրած
ապրանքը տուն են տանում։ Կառքաւոր իւր
վարձը ստացած գնացած էր։

—Ընք, Նուշ ջան, ասաց Հոռոմսիմը, դէ հմի
անկի բայ արա, թող բարին տեսնի, գիւրենա
ընչեր են տեսի ինքում, էս քեղ լաւ փայլա
գերիւսու, արշինը 4 մանէթնուց, 13 արշին։

—Այն ինչ լաւ կ'որս ևս տեսի, ձայն ջան,
ասաց Երեանցան Նուշան, էն օրը քախից
դարեւ արշին էին զալիս Լուսաւորու. Էղեղ-
ցին, երեքն էլ էս թաւուր ունէին հաղին։

—Եւ քեղ կ'աղաւտում զոչ ու զօղի իրան
դուրմաժայի, սիւպակ աղաղակ վերայ, ասաց
ձորաբոր Շօրիքը, Նուշ ջան թամաշայի, Ար-
ծուծով. քարաւարին ման եղը Էկել, էլ Տէր—
Աստուրով մաղաղին գուրեն, էլ խալաթով
մաղաղին գուրեն, գիւր տակնու վրայ եղը արել,
ձիւ ձիւ ճարեղեղ մեր սրտի հաւանքը, չորս
թուաման էս երկը կ'աղաղի տուցինք։

—Թոյ հմի արաւուն մեր հարկները, աւե-
լացրեց Հոռոմսիմը։

—Նուշ ջան, թողաւանց արշին
